

DİNLER TARİHİ ARAŞTIRMALARI-VIII

BÜTÜN YÖNLERİYLE
YAHUDİLİK

(ULUSLARARASI SEMPOZYUM)

18-19 ŞUBAT 2012

Ankara-2012

AZERBAYCAN'DA YAHUDİLİK VE DAĞ YAHUDİLERİ

Doç. Dr. Kemal POLAT*

Giriş

Azerbaycan'daki mevcut dinler, ülkenin şimdiki arazisinde yaşayan halklar ve etnik guruplar arasında yayılmış dini cereyanların birleşmesinden ibarettir. Azerbaycan'ın tarihi inkişafı ile ilgili hususiyetler, coğrafi konumu, halkın etnik terkihi/tertihi bu ülkede muhtelif dinlerin mevcudiyetine zemin hazırlamıştır. Nitekim ayrı ayrı devirlerde birçok dini inanç bu ülkede yayılmış, birbirlerine karşılıklı tesir etmişlerdir.

Azerbaycan topraklarında çok sayıda etnik ve dini grubun bulunmasında Azerbaycan halkının, bu guruplarla ilişkilerde gösterdiği tolerans ve hoşgörünün büyük rolü vardır. Bu tolerans ise ülkede yaşayan yerli insanların milli manevi hassasiyetlerinin yüksek olmasından, milli azınlıklara, onların medeniyet ve dillerine büyük hürmet ve ihtiramla yanaşmalarından kaynaklanmaktadır¹.

Bu araştırmada Azerbaycan'da Yahudilik, özellikle Azerbaycan Dağ Yahudileri, gerek kaynaklara gerekse bizzat yaptığımız saha araştırmalarına dayanılarak incelenecektir.

Azerbaycan'da Yahudilik

Azerbaycan bölgesinde yaşayan kadim halklardan biri de Yahudilerdir. Yahudilerin Azerbaycan'da yerleşme tarihlerinin tahminen 2600 yıl önceye

* Dinler Tarihi Öğr. Üyesi/Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

1 Geniş bilgi için bk. Namıq Zeyneddin, "Azerbaycan'da Yehudilik", *Dövlət və Din*, Azerbaycan Respublikası Dini Kurumlar Üzre Devlet Komitesi Yayını, Aprel(2009 2(10), s. 31.

gittiği ve bu süre zarfında yerli halk tarafından hiçbir zaman milli, dini ayrımcılığa maruz kalmadıkları vurgulanmaktadır. Ayrıca muhtelif devirlerde Azerbaycan halkına karşı yapılmış soykırım siyasetinin kurbanları arasında Yahudilerin de bulunduğu, örneğin, 1918 ve sonrası yıllarda Ermeniler tarafından Bakü'de, Quba'da ve ülkenin diğer bölgelerinde gerçekleştirilen soykırımın kurbanları arasında çok sayıda Yahudi'nin bulunduğu ifade edilmektedir.

Kaynakların ifadesine göre, Yahudiler Azerbaycan'a gelmeden evvel bu arazilerde muhtelif dinler ve inançlar mevcuttu, ancak onların hiç biri Azerbaycan dışından gelmemiş burada şekillenmiştir. Bu bakımdan Yahudilik, Azerbaycan'a dışarıdan gelmiş ve bu bölgede yayılmış ilk ilahi din addedilmektedir².

Azerbaycan'da üç Yahudi topluluğu bulunmaktadır. Bunlar:

1. Dağ Yahudileri,
2. Aşkenaz(Avrupa) Yahudileri,
3. Gürcü Yahudileridir.

Bazı malumatlara göre ülkede yaşayan Yahudiler, tahminen 16.000 kişidir. Bunlardan 11.000'i dağ Yahudileridir. Onlardan tahminen 6.000'i Bakü'de 4.000'i Quba'da 1.000'i ise Azerbaycan'ın diğer şehirlerinde yaşamaktadır. Avrupa-Yahudilerinin sayısı tahminen 4.300 kişidir. Onların da çoğu Bakü ve Sumgayıt'ta yaşamaktadır. Gürcü Yahudileri ise 700 kişidir³.Bu Yahudi gruplara ilaveten Azerbaycan bir süre Buhara Yahudileri⁴,Kırımçaklar, İbrani kökenli olmayan Subbotnik ve Ger Yahudilerine de ev sahipliği yapmıştır⁵.

Dini Kurumlarla İş ÜzreDövlət Komitesi'nden aldığımız verilere göre Azerbaycan halkının %96'sı Müslüman, (%60-65 şia,%30-35 sünni), %4 ise Yahudi, Hıristiyan ve diğer din mensuplarıdır.Azerbaycan'da toplam 6 sinagog vardır, 2'si Bakü'de, 2'si Quba'da, 2'si de Oğuz reyonun bulunmaktadır. Şehitler Gıyabanı'nda yatan şehitler arasında, Azerbaycan topraklarını korumak için çarpışırken ölen Yahudi şehitlerin de olduğu ifade edilmektedir.

2 Zeyneddin, a.g.m., s.32.

3 Bk. Zeyneddin, a.g.m., s.32-33.

4 Durmuş Arık, *Buhara Yahudileri*, Aziz Andaç Yayınları, Ankara 2005.

5 http://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan_Yahudileri (17.10.2011)

Aşkenaz (Avrupa)ve Gürcü Yahudileri

Bakü'de Aşkenaz Yahudileri, Targoviy ve Basın caddesi gibi merkezi ve lüks yerlerde yaşamaktadır. Kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre, ilk Aşkenaz Yahudileri Bakü'ye 1811'de gelmiş, ancak Azerbaycan'a toplu göçler 1870'lerde başlamıştır. İstikrarlı göçler sayesinde 1910'da Aşkenaz Yahudilerinin nüfusu, Dağ Yahudilerininkini geçmiştir. Aşkenazlar daha çok petrol zenginini Bakü'ye yerleşmişlerdir. Rus İmparatorluğu'nun önde gelen petrol şirketi olan Hazar-Karadeniz Şirketi, Alman Yahudisi Rothschild ailesi tarafından kurulmuştur. Aşkenazlar 1940'ların sonlarına kadar Azerbaycan'a göç etmeye devam etmiş, bunların çoğunu II.Dünya Savaşı'nda evlerinden çıkarılan Rus, Ukrayna ve Beyaz Rusyalı mülteci Yahudiler oluşturmuştur.

Aşkenazlar Azerbaycan politikasında aktif rol almış, nitekim Kiev kökenli Dr.Yevsei Gindes, Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin Sağlık Bakanlığına getirilmiştir. Ayrıca 26 Bakü Sovyeti hükümet başkanından 6'sı Aşkenaz Yahudi'siydi. Yine 1912'de kayıtlı avukat ve doktorların üçte biri Aşkenazdı. 1972 sonrası İsrail'e yapılan göçlerden Yahudiliğin bu alt grubu da nasibini aldı. Nüfuslarındaki azalmayla 1990'ların ortalarında Yahudi nüfusunun çoğunluğunu tekrar Dağ Yahudileri oluşturmaya başladı⁶.

Kafkasya'da bulunan farklı guruplar mozaikinden yukarıda ifade edildiği gibi sadece üçü Yahudi dinindedir. Bunların 20. Yüzyılın ilk on yılından beri sayıca en önemli olanı Avrupa Yahudileridir (Aşkenazlar). Bunlar genellikle Rus'ça konuşur. Ruslarla birlikte gelmiş kentlere, yerleşmiş (çoğu Bakü'dadır), kırlarda kök salmamışlardır ve dolayısıyla aslında bir Kafkas gurubu oluşturmaktadırlar⁷.

Gürcistan Yahudileri ve dağ Yahudileriye Yahudilerin diğer iki gurubunu oluşturur. Bunlar kökenleri bakımından aynı geleneği sürdürürler II. Nebukatnezar'ın zulmü neticesinde Samarya'dan sürülmüşler, Asur ülkesini ve Medlerin şehirlerini terk etmişler, kuzeye, Transkafkasya'nın batısına (Ermenistan ve Gürcistan) ve doğusuna (Azerbaycan ve Dağistan) doğru yere

6 http://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan_Yahudileri (17.10.2011) *

7 Laurent Mallet, "Bir Kafkas Tuhaflığı: Dağ Yahudileri ve Tatlar", *Toplumsal Tarih*, cilt: 6, Sayı:36, Aralık 1996, s. 21.

yürümüşlerdir, İkinci Tapınak devrinde Med ve Pers ülkelerinden gelen başka halkaların da onlara katıldığı sanılmaktadır.

Gürcistan Yahudileriyle dağ Yahudileri aynı gelişimi gösterememiş, gerek yaşam tarzları, gerek çevredeki toplumlarla ilişkileri bakımından birbirlerinden farklılıklar göstermişlerdir. Çoğunlukla Diaspora halindeki Gürcistan Yahudileri komşularının dilini konuşurlar. Daha ender olarak da, İbrani alfabesini bırakıp Gürcü yazısını benimsemişlerdir. Soyadları da Hıristiyanlarınkinden bir farklılık göstermez. Nihayet öncelikle kentli ve tüccardırlar. Rus devrimi ve özellikle de Gürcistan'ın kısa süren (1918-1921) bağımsızlığı, cemaatte bir "panik rüzgârı" estirmiş, bini aşkın Yahudi, Filistin'e başkaları ise İstanbul'a kaçmıştır⁸.

Çar ve Sovyet döneminde Azerbaycan'daki çoğu göçmen gibi Aşkenazların dilleride Ruslaştı. Aşkenazların çoğu Rusçayı bilmekle beraber bazıları Azerice de biliyordu.

Çarlık döneminden önce yerel Yahudi cemaatlerinin Gürcü Yahudilerle bir bağı olup olmadığı bilinmemektedir. Fakat 1910'larda Gürcü Yahudilerinin Bakü'deki varlığı ve kendilerine ait bir eğitim merkezi olduğu bilinmektedir. Günümüzde yukarıda ifade edildiği gibi yedi yüz Gürcü Yahudisi Azerbaycan'da yaşamaktadır⁹.

Dağ Yahudileri

Dağ Yahudileri (Cuvuro ya da Cuhuro), genelde Azerbaycan ve Dağıstan'da yaşayan Doğu Kafkasyalı Yahudiler'e denir. Bazen Kafkasya Yahudileri de denen bu gruba çoğunluğu Kafkasya'nın doğusunda yaşadığı için Doğu Kafkasya Yahudileri denildiği de olmaktadır. Aslında "Dağ Yahudi'si" ya da "Kafkas Yahudi'si" isimleri yanıltıcı olabilir, çünkü her ne kadar Gürcistan, Kafkasya bölgesinde bir ülkeyse de, yukarıda Azerbaycan'daki Yahudi gruplardan bahsederken yaptığımız tasniften de anlaşıldığı gibi, "Kafkas Yahudileri" Gürcü Yahudilerini kapsamaz¹⁰. "Dağ Yahudileri" adı 19. Yüzyılın başında Ruslar tarafından kullanılmaya başlanmıştır¹¹.

8 Mallet, agm, s. 21-22.

9 http://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan_Yahudileri (17.10.2011)

10 http://tr.wikipedia.org/wiki/Da%C4%9F_Yahudileri (17.10.2011)

11 Mallet, "Bir Kafkas Tuhaflığı: Dağ Yahudileri ve Tatlar", s. 22.

Kırmızı Kasaba Dağ Yahudileri Cemiyeti Başkanı Simondiyev Baris Yusupoviç'e göre Dağ Yahudilerinde herhangi bir mezhep, tarikat ve farklı bir kol yoktur, Musa şeriatine göre bir istikamette yaşayıp ibadetlerini sürdürmektedirler.

Dağ Yahudilerinin Yaşadığı Yer

Azerbaycan Yahudileri genelde Bakü, Sumgayıt, Oğuz Rayonu ve Quba-Kırmızı Kasaba'da yaşamaktadır. Quba, Azerbaycan'ın Kuzey Doğusunda Kafkas dağları eteklerinde, Dağıstan sınırına çok yakın bir rayon yani idari bölgenin merkez kasabasıdır. İçinden Qudiyalçay (Quday) nehri geçmektedir ve Bakü'ye 2-2,5 saat uzaklıkta yeşil bir kasabadır.

Kaynak kişilerimizin ifadesine göre, Quba hanlarından Fatali Han (Feteli Han), 1742'de oğlunu tedavi edip hayatını kurtaran bir Yahudi doktorun hatırına, dağınık yaşayan Dağ Yahudilerinin Quba'da nehrin karşı tarafında yerleşmelerine izin verdiği, böylece Fatali Han sayesinde Dağ Yahudilerinin kendi kasabalarında topluca yaşamaya başladıkları belirtilmektedir. Guba Hanı Feteli han zamanında bu kasabaya İran'dan, Türkiye'den, Dağıstan'dan Yahudiler akın etmeğe başladılar. Böylece kasabadaki Yahudi nüfusunun sayısı çoğalmaktaydı. 1856 yılında kasabanın nüfusu 300 kişi, 1873'te 5120, 1886'da 6280, 1916 yılında ise 8400 kişiye ulaşmıştı¹².

Fotoğraf 1. Yahudilerin topluca yaşadığı Kırmızı Kasaba'dan bir görünüm.

12 İbrahim Hasanov, *1990 - 2006 Yılları Arasında Azerbaycan'da Yayımlanan Dinle İlgili Kitapların Dinler Tarihi Açısından Tahlili*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008, s. 12-14.

Buraya Rusça "Krasnaya Sloboda" yani Kırmızı Kasaba (Azerice: Qırmızı Qəsəbə) denilmektedir. Bu kasabada çatılar süslü, yağmur boruları kuş biçiminde yapılmıştır. Kasabada bir Yahudi Kültür Merkezi vardır. Burada 13 sinagog bulunduğu, ancak Sovyet döneminde çoğunun kapatılıp depo ve fabrika yapıldığı, İbranice konuşmanın yasaklandığı ifade edilmektedir. Günümüzde sinagogların iki tanesi kullanılmaktadır. Sırf Yahudi düğünleri için kullanılan özel düğün salonları da bulunmaktadır. Kırmızı kasaba, çok verimli bir bölgede yer almakta, her taraf yemyeşil, etrafında ise karlı dağlar bulunmaktadır.

Fotoğraf 2. Kırmızı Kasaba ve Quba şehrinden birlikte bir görünüm.

1917 de Kırmızı Kasaba'da 18.000 Yahudi yaşadığı, önceleri Rusların baskısı yüzünden sonra da Azerbaycan'ın bağımsızlığı öncesinde 1979-1990 yılları arası Yahudilerin Rusya, İsrail ve Amerika'ya yoğun göç verdiği ifade edilmekte, Azerbaycan'ın bağımsızlığı 1991 sonrası da ekonomik zorluklardan dolayı İsrail'e ve çalışmak için Rusya'ya göçün sürdüğü vurgulanmaktadır.

Düşmanlardan kaçarak farklı bölgelerden gelen, Yahudi birliklerinin yolculuk sırasında yaşamak için elverişli daha güzel yerlerden geçmelerine rağmen neden ulaşılması zor dağlı bölgeyi seçtikleri sorusu sorulmuş, bu soruya cevap olarak, "Quba kasabasının doğal güzelliğinin Yahudiler için kutsal topraklar olan Erez-İsrail'e benzediği için, ayrıca Yahudilerin dereyi ve dere

ile ilgili her şeyi sevdikleri için” denmiştir. Çünkü bu bölgedeki Yahudilerin yaşadıkları yer dağ ve dere boylarıdır¹³. Dağ Yahudilerinin gerek dinleri gerek tarihleri, gerek coğrafi konumları, gerekse dilleri itibarıyla Kafkasya’daki çar-kın içerisinde yabancı bir kum tanesi gibi kaldıkları ifade edilmektedir¹⁴.

Quba, Azerbaycan’ın diğer yöreleri gibi bağımsız Hanlık iken 19. yüzyıl başlarında Rus işgaline uğramış. Rus devriminden sonra Rus ordusu çekilince Mayıs 1918’de Azerbaycan’ın tamamını ele geçirmek isteyen Ermeni Daşnak komutan Stefan Şahumyan’ın çeteleri Quba’ya girip halkı katletmiş. 50’ si çocuk, 100’ü kadın olmak üzere 600 kişiyi öldürüp toplu mezarlara gömmüşler. Bu mezarlar 80 yıl sonra stadyum inşaat kazısı sırasında bulunmuştur¹⁵. Quba içerisinde bu katliam anısına dikilen bir anıt bulunmaktadır.

Fotoğraf 3. Quba Soykırım Mezarlığı.

13 Mihail Dadaşev, *Zamoroski*, Moskva 2011, s. 16.

14 Mallet, “Bir Kafkas Tuhafılığı: Dağ Yahudileri ve Tatlar”, s. 21.

15 Geniş bilgi için bk. Beşir Mustafayev, “Arşiv Belgeleri Işığında Kubada Ermeni Zulmü (1905-1920)”, *Karadeniz Araştırmaları • Yaz 2010 • sayı 26: 109-127*.

Dağ Yahudilerinin Dili

Azerbaycan'da mevcut Dağ Yahudilerinin dilleri Tat Dili'dir. Tat Dili, Fars dil ailesine mensup bir dildir. Bu da Yahudilerin bin yıllarca şimdiki İran topraklarında kaldığının ve oradan Azerbaycan'a geldiklerinin delili sayılmaktadır. Dağ Yahudilerinin konuştukları Tat Dili'nde İbranice-Farsça karışımı söz konusudur, Arapça, Aramca kalıntıları da vardır.

Dağ Yahudilerinin Azerbaycan'a Gelişi

Azerbaycan'da Yahudilik, tarihen dağ Yahudileriyle tanınmıştır. Meşhur tarihçi Musa Kalankatuklu'ya göre onların Kafkasya'ya yerleşmeleri M.Ö. 1. y.y.'a uzanır. Ama onların Azerbaycan'da ve genel olarak Kafkasya'ya yayılmalarının kesin bir tarihi mevcut değildir. Bu konuda hiçbir yazılı belgenin olmaması Azerbaycan'a nereden ve nasıl yayıldıkları, ayrıca yayılma tarihiyle ilgili çeşitli iddiaların oluşmasına yol açmıştır. Ama Biblik delillere bakılırsa M.Ö. 8. y.y.'da Azerbaycan'ın güney kısmında Asur kralları tarafından sürülen Yahudi toplulukları görülmeğe başlandı¹⁶. Asur kralı Tiglat-Pileser İsrail kralı Pekah'ın krallığı sırasında İsrail'in bazı bölgelerini ele geçirerek halkı Asur'a sürdü (2. Krallar 15/29). Bundan sonra yine Asur kralı Şalmaneser, kazanılan zaferde İsrail halkını Asur'a sürdü. Onları Halah'a, Habur ırmağı kıyısındaki Gozan lve Med kentlerine yerleştirdi. Kutsal Kitapta adı geçen Med kentleri Azerbaycan'ın güneyinde mevcut olmuş Midiya devleti olması gerektir. Çünkü Kafkasya'da yaşayan dağ Yahudileri kendi ecdatları olarak Asur ve Babil krallarının Midiya'ya sürdükleri İsrailoğullarını görüyorlar.

Bazılarına göre Yahudilerin Azerbaycan'a yayılması Babil kralı Nebuk adnessar'ın Yeruslaim'i işgal etmesi ve tapınağı yıkmasıyla ilgilidir. Çünkü bu işgal sonucunda nüfusun % 10'u Babil'e oradan da Azerbaycan arazisine sürülmüştü. Azerbaycan'ın güneyinde ve İran arazisinde yerleşen Yahudiler, Sasani zulmünden kurtulmak için kuzeye göç etmeğe başladılar. Orada da rahat edemeyen Yahudiler dağlara çekilmeğe mecbur kaldılar¹⁷.

16 Geniş bilgi için bk. R. Melikov, *O Poyavlenii Yevreyev Na Territorii Drevnego Azerbaydjana, Gorskiye Yevreyi Kavkaza*, Baku 2002, s.63-64.

17 Hasanov, *1990 - 2006 Yılları Arasında Azerbaycan'da Yayımlanan Dinle İlgili Kitapların Dinler Tarihi Açısından Tahlili*, s. 48.

Buna göre en kadim Yahudi topluluklarından biri olan Dağ Yahudileri, köken bakımından bir zamanlar Asur ve Babil şahları tarafından Filistin'den çıkartılmış ve Midyad'a yerleştirilmiş İsrail oğullarının neslidir. Onların ecdatları Yahudiliğe ilk iman edenlerden sayılır¹⁸.

Dağ Yahudilerinin Bazı İnanç ve Uygulamaları

Dini itikatlarına göre Dağ Yahudileri, Rabbanidir. Onlar, Mukaddes Kitap kabul edilen Ahd-i Atık'le birlikte Talmud'u da dinin esas kaynakları olarak kabul ederler. Dağ Yahudileri uzun yıllar yüksek ruhanitahsil almadıkları için Talmudkurallarını tahrif olunmuş şekilde izah etmiş, Kafkas halklarının putperestlikle ilgili tasavvurlarını kabul etmişlerdir. Örneğin Yılan-Ejderha ile ilgili inanışlar, çeşitli bayramlar öncesi ateş yakıp üzerinden atlama gibi uygulamalar Yahudilerin değil, yerli halkların inanış ve uygulamalarıdır. Ağustos ayının dokuzunda matemorucu günü çoğu başka ülkelerden dağ Yahudileri buraya gelir, vacip ibadetleri yerine getirir ve akrabalarının kabirlerini ziyaret ederler¹⁹.

Cenaze önce hastanede yıkanır, sonra akrabalarından iki kişinin yanında bulunmasıyla kabristanda tekrar yıkanabilir. Sonra defnedilir.

Cenaze defnedildikten sonra yas alameti olarak, evdeki yakın akrabaları yedi gün evden çıkmaz, yıkanmazlar ve elbiselerini boğaz kısmından keserek yas tutarlar. Yedi gün sonra yıkanurlar. Yedi gün evde yemek yapılmaz, komşular ve akrabalar yemek getirir. Erkekler yas alameti olarak 30 gün sakallarını kesmezler.

Cenaze mezarlığa götürülürken tabut yoktur, bir tahta üzerine koyarak kefene sarılı halde götürülür, başka bir tahta vb. ile üzeri kapatılmaz. Bazen kadınlar da defin işlemine katılırlarsa, erkekler önden, kadınlar arkadan gider, erkekler defnederken kadınlar uzakta ve kenarda otururlar.

Ölen kişinin vücudunda dövme vb. varsa cenazeyi yıkarken o kısmı keser, kızıl eti çıkarırlar, kaplama ve sonradan yapılmış bir diş varsa o dişleri de sökerler, Tevrat'ta öyle yazıldığı için anadan nasıl doğmuşsa o tabii haliyle cenazeyi defnederler.

18 Zeyneddin, a.g.m., s.32

19 Zeyneddin, a.g.m., s.33.

Taziye zamanı kadınlar evde, erkekler dışarıda oturur. Taziyeye gelenlere votka ikram edilir. Masada elma bulunur taziyeye gelenler elmayı tuza batırıp yerler²⁰.

Ölümün birinciyılı anma töreninde, önce ölen kişinin evinde Tevrat okunur, sonra otobüslerle mezarlığa gidilir. Haham orada da Tevrat'tan bölümler okur, ağlaşır sırayla mezarın önünden geçerler ve ellerini yüzlerini mezar taşına sürer mezar taşını öperler, bazıları ise mezara küçük taşlar bırakırlar. Böylece defin merasimine kimlerin geldiğini ölenin ruhunun anlayacağına inanılır. Sonra yine arabalarla toplu halde eve gelinir. Evde sofralar hazırdır, sofranın üzerinde genelde yumurta, patates ve balık bulunur. Ölünün yıllığı çıkıncaya kadar bir yıl içinde o evde tören, merasim ve eğlence olmaz. Düğün yapılmaz, eğer düğün tarihi önceden tespit edilmişse ve ölen çok yaşlıysa düğün yapılabilir, ölen kişi gençse düğün kesinlikle iptal edilir.

Fotoğraf 4. Ölüm yıldönümünde Dağ Yahudileri, mezarlığa gelerek, ağlar, dua eder, ellerini mezar taşlarına sürerler.

Kabristana giden kişi, su götürür, Haham'a Tevrat okutur dua ettirir, çıkarken muhakkak ellerini yıkar ve başına su serper, ıslak ellerini sürer. Böylece mezarlıktaki olumsuz şeylerin defedileceğine inanır. Kötülükleri temizlediğini düşünerek rahat olur.

²⁰ Geniş bilgi için bk. Dadaşev, Zamoroski, s. 16-18.

Fotoğraf 5.Ölümün birinci yıl dönümü anma töreninden bir görünüm.

Dağ Yahudilerinde İbadet, Sinagog ve Bölümleri

Dağ Yahudilerinde de genel Yahudilikte olduğu gibi,on üç yaşından büyük (minyan), en az 10 kişinin katılımıyla cemaatle ibadet yapılır. İbadet, Sabah ibadeti (şaharit), öğle ibadeti (minha) ve akşam ibadeti (arvit) olmak üzere günde üç vakittir. Dağ Yahudilerine göre sabah ibadeti İbrahim Halil Peygamber tarafından, öğle ibadeti İshak Peygamber ve Akşam ibadeti ise Yakup peygamber tarafından yazılmıştır. Dağ Yahudilerinin yaşadığı Kırmızı Kasaba'da aktif ve yoğunlukla kullanılan bir sinagog mevcuttur. Yahudiler günlük ve özel ibadetlerini bu sinagogda yaparlar.

Fotoğraf 6.Kırmızı Kasabada yaşayan Dağ Yahudilerinin sinagogu.

Fotoğraf 7. Dağ Yahudilerinin ibadet ettikleri Sinagogun duvarında asılı olan bu levha, Nison bin Hagay adlı hayırsever bir şahıs hayrına akrabaları tarafından yapılmıştır. Yıl içinde ölen insanların isimleri küçük ve özel bazı kâğıtlarayazılarak bu levha üzerine yapıştırılır. Ortasında ise ölen kişinin ruhuna mum yakılır. Ölenlerin akrabaları günde üç keresinagoga gelip ibadet eder ve ölen akrabaları için dulalar okurlar. Yıl bitince bu isimler kaldırılır ve yeni yılda ölen insanların isimleri yapıştırılır.

Fotoğraf 8. Dağ Yahudileri, cumartesi günü ibadette ilk olarak Azerbaycan Cumhurbaşkanı'na dua ettiklerini ifade ederler. Nitekim Sinagogun duvarında aşağıdaki duayazılı bir levha asılmaktadır.

DUA

Yönetimin Selameti Adına

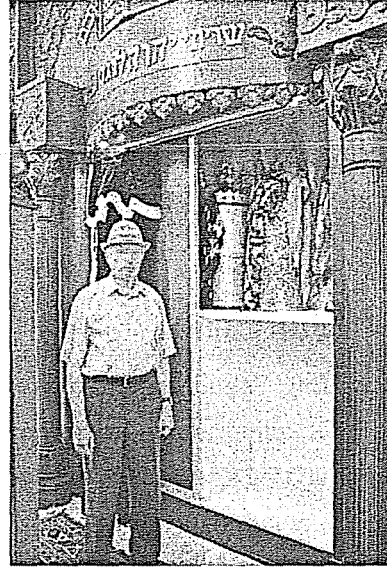
İbrahim'i, İsa'yı ve Yakup'u kim kutsadıysa; kim güçlü denizleri yarıp yol yarattıysa, O, Azerbaycan Parlamentosunu (Yönetimini) kutsasın ve korusun, yardım etsin ve yüceltsin.

Tanrı,tüm üyelere uzun ömür versin, onları her türlü sıkıntı ve darlıktan korusun. Her gittikleri yerde onların önüne çıkacak olan tüm düşmanlarını engellesin ve yok etsin.Şansları ve talihleri açık olsun. AMEN!

Aron Ha Kodeş

Fotoğraf 8

Fotoğraf 9

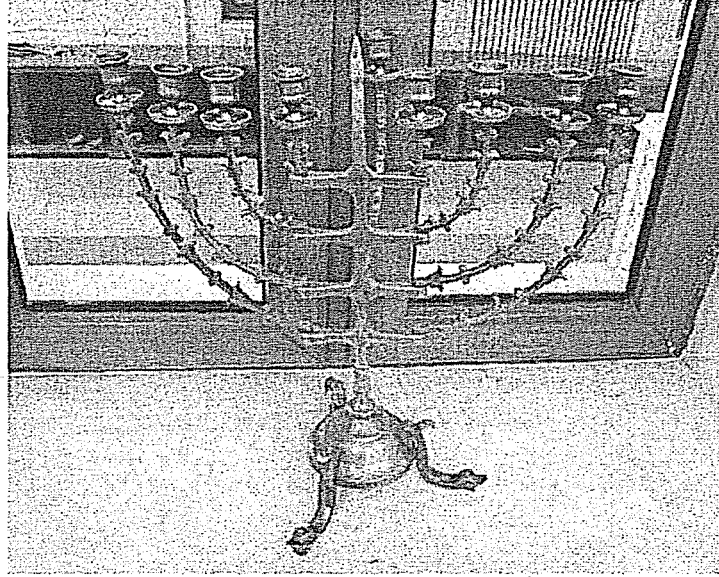
Sinagogun kible tarafında bulunan, perde ile kaplı Aron Ha Kodeş denilen bölmenin (Fotoğraf8) içinde Tevrat rulolarının saklandığı özel kutular vardır (Fotoğraf 9). Buradaki Tevrat ruloları haftanın birinci, dördüncü ve cumartesi günü, ayrıca özel gün ve bayramlarda çıkarılarak tören eşliğinde okunur, gezdirilir ve dua edilir.

Yedi Kollu Şamdan

Dağ Yahudileri sinagogunun duvarlarında yer alan tablolardan biri de, Yedi kollu şamdandır. Kırmızı Kasaba Dağ Yahudileri Cemiyeti Başkanı Simondiyev Baris Yusupoviç'e göre bu Yedi Kollu Şamdan'ın her bir kolu ayrı bir anlam ifade etmekte, farklı ilkeleri sembolize edecek şekilde yorumlanmaktadır. Böylece Yahudiliğin önemli düsturları vurgulanmakta, bunlara dikkat çekilmektedir. Şöyle ki,

1. Bir olan ALLAH'a inanmak
2. Seçilmişlik*
3. Doğruluk
4. Mucize
5. Birlik ve beraberlik
6. Samimiyet
7. Gerçekçilik ifade eder.

Dağ Yahudilerinde Sinagogun tepesinde ve iç duvarlarında asılı ve pencere boşluklarında saklanan dokuz kollu şamdan yer almaktadır.

Fotoğraf 11. Dağ Yahudilerinin daha çok kullandıkları dokuz kollu şamdandır. Bu şamdan Hanuka bayramına özel kullanıldığı için Hanukiye adını alır. Sekiz gün süren Hanuka bayramında şamdanın kollarına dökülen özel ve kutsal bir yağla mum yakılır.

* Kırmızı Kasaba Dağ Yahudileri Cemiyeti Başkanı SimondiyevBarisYusupoviçe göre seçilmişlik, Yahudi milletinin başka milletlerden üstün olması demek değildir. Tanrı Yahudileri seçmiş, Allah'ı ve Allah'ın kanunlarını bütün insanlara yaymakla görevlendirmiştir. Eğer Yahudiler, Allah'ın kanunlarından kenarda kalır bu vazifelerini yapmazlarsa en büyük günahı irtikâp etmiş olurlar. Yine Başka milletler birbirleriyle savaşıyor, yola gitmiyorlarsa bu durumda da Yahudiler, Allah'ın kanunlarını iyi anlatamadıkları için günahkâr sayılırlar.

Altı Köşeli Yıldız

Altı köşeli yıldız, Simondiyev Baris Yusupoviç'in ifadesine göre bu yıldız, Yahudilerin sembolüdür. Kutsal ve mucividir, Yahudilere zafer kazandıran bir kalkandır. Davut yıldızı, Doğu-batı, Güney-Kuzey, Yukarı ve aşağı olmak üzere altı yönü veya dünyanın altı kıtasını sembolize eder, Yahudileri diğer milletlerden ayıran bir semboldür.

Dağ Yahudilerinin Azerilerle İlişkileri

Dağ Yahudileri, günümüzde Azerilerle olan ilişkilerini dostça, hoşgörülü ve mükemmel olarak nitelerler. Birbirlerinin bayramlarına iştirak ettiklerini, Yahudilerin hiçbir dini ve milli baskıya maruz kalmadıklarını vurgularlar. Azerilerin bu hoşgörülerini onların iç dünyalarından kaynaklandığı gibi, Türklerin hoşgörüsünün evrensel özelliğinin de bir göstergesi olduğu kanaatindeyiz.

Fotoğraf 12. Dağ Yahudileri ile Azeri yetkililerin sıcak ilişkisini gösteren ve Sinagogun koridorundaki duvarda asılı olan bir fotoğraf.

Sonuç

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, yıllardan beri Dağ Yahudileri, Azerilerin hoşgörüsü sayesinde Azerbaycan'ın değişik illerinde ve özellikle QubaKırmızıKasaba'da huzur içinde yaşamakta, ibadetlerini sürdürmektedir.

Dağ Yahudileri Kırmızı Kasaba'yı kutsal toprakları saydıkları İsrail'e benzetmekte, bazılarınıcaburası "Küçük Kudüs" olarak nitelendirilmektedir.

Seçilmişlik, Yahudi milletinin başka milletlerden üstün olması anlamına gelmez. Şöyle ki, Tanrı Yahudileri seçmiş, onları Allah'ı ve Allah'ın kanunlarını bütün insanlara yaymakla görevlendirmiş, sorumlu tutmuştur. Eğer Yahudiler, Allah'ın kanunlarından kenarda kalır bu vazifelerini yapmazlarsa en büyük günahı işlemiş olurlar. Yine başka milletler birbirleriyle savaşıyor, yola gitmiyorlarsa bu durumda da Yahudiler, Allah'ın kanunlarını iyi anlatamadıkları için günahkâr sayılırlar.